

I OCTOBER 1941.

AFLEVERING 6.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

HOOFDREDACTEUR: Dr. JAC. P. THIJSSE, Bloemendaal.

REDACTEUR: Dr. J. HEIMANS, Amsterdam.

Adres Redactie & Administratie: W. VERSLUYS' UITGEVERS MIJ. N.V.,
2e Oosterparkstraat 221/223, Amsterdam (O.).

Postchèque en Giro 15205. Gem. Girokantoor, Amsterdam V. 6482.

Uitgave van W. VERSLUYS' UITGEVERS MIJ. N.V., Amsterdam (O.).

Prijs per jaar f 6,80* bij vooruitbetaling.

(Prijs verhooging toegestaan door Depart. van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, onder No. 17796, N. P., dato 23 April 1941)

NIEUWS VAN DE MAKKUMMERWAARD.

Voor de zooveelste maal moest ik in Juni ontijdig het bed verlaten, want wij wilden dien dag naar Friesland trekken en dan trachten de eerste bootverbinding te halen. Dat lukte prompt en nadat wij Stavoren achter ons gelaten hadden, werd koers gezet naar Koudum, waar wij even wilden neuzen bij de oeverzwaluwkolonie. De wind hadden wij natuurlijk op de voorband, maar dat verhinderde ons toch niet, dat wij tegen den middag Workum passeerden en daarmede tevens den zeedijk bereikten. Het doel was, eens poolshoogte te gaan nemen op de waardgronden tusschen Hindeloopen en Makkum en telkens wipten wij even over den dijk om deze uitgestrekte buitendijksche gronden in oogenschouw te nemen. Na de afsluiting van de Zuiderzee werden deze waarden onttrokken aan den invloed van eb en vloed en door het verzoeten van het water konden zich in den loop der jaren allerlei planten vestigen, die aan het terrein een geheel ander aspect gingen verleenen en tal van mogelijkheden schiepen voor een rijk vogelleven. Daar liggen nu breede en uitge-

strekke strooken grond, vaak nog maagdelijk en zonder eenige vegetatie, elders begroeid met riet, biezen en verschillende grassoorten, schelprijke vlakten wisselen af met onafzienbare rietvelden en overal waar wij een steekproef namen, konden wij vele vogels vaststellen. Vlak onder het paalscherp, dat een tijds den dijk moest beschermen tegen het geweld van de zee, vinden we nog zwinnen en krekken en plasjes en aan de boorden van deze watertjes ontdekten wij talrijke kemphanen, tureluurs en kieviten. Over het geheele gebied verspreid bleken vischdiefjes te nestelen en hier en daar ook wat kapmeeuwen, maar van eigenlijke kolonievorming was toch geen sprake. Opmerkelijk groot was ook het aantal strandpleviertjes. Telkens zagen wij ze voor ons over de vlakke stuiven en daar enkele ervan ook verlamingsverschijnselen

Foto Jan. P. Strijbos.

Fig. 1. Nest en eieren van de Strandplevier. Makkumerwaard, Juni 1941.

vertoonden, was het zeker, dat zij hier ook nestelden. Maar het duurde toeven, voordat wij het eerste nestje gevonden hadden en dat was ook geen wonder, want nog nimmer heb ik nesten van strandplevier gezien, waarvan de eieren zoo volkomen met het milieu overeenstemden. Bovendien lagen de eieren meer dan driekwart bedekt met kleine stukjes gedroogde klei, schilfertjes en gruis, waarvan de kleur wonderwel overeen kwam met de tint der grijze eieren, zoodat ze bijna

niet te ontdekken vielen. Maar toen wij eenmaal het eerste nest ontdekt hadden, was het niet zoo'n toer meer en toen bleek het aantal nesten, dat hier lag bijzonder talrijk te zijn.

Maar de allermooiste ontdekking deden wij, toen wij bij zoo'n steekproef het terrein weer gingen verlaten en den dijk opzochten. Plotseling vloog er vlak voor onze voeten een kleine vogel op. Strompelend, half fladderend en zich voortslepend ging de vogel voor ons uit en bijna op het zelfde oogenblik waren wij gereed met onze determinatie en riepen wij alledrie verheugd uit „schinzii”. Inderdaad, het was een kleine bonte strandlooper. Een zeer zeldzame broedvogel in ons land en het is licht te begrijpen in wat voor stemming wij door deze vondst geraakten. Het nest was

nog wel niet eens gevonden, maar de vogel kwam van het nest, dat stond vast en wij hadden precies de plaats waar de vogel voor onze voeten opging gefixeerd en het was dus een klein kunstje dat te vinden. Vier eieren, keurig in een diep nestje tusschen de carex en wat grassen, goed verstopt en weer precies op de zelfde wijze gelegen als het nest, dat ik eens in Juli 1935 op de Beer mocht zien. De eieren bleken reeds aangepikt te zijn en dat verhoogde onze vreugde des te meer, want nu was er kans dat wij ook de donsjongen zouden zien. En deze behooren tot de allermooiste nestvlieders van de wereld. Ik kende de jongen van de bonte strandlooper van IJsland, waar ik ze herhaalde malen mocht vinden en hoewel wij hier te maken hadden met een subspecies, zou er wel niet veel verschil zijn in de donsjongen. Mijn schuiltentje, dat wij juist al weer zorgvuldig ingepakt hadden kwam weer op de proppen en gezien de sterke broeddrijf van den vogel zou het wel niet veel moeite kosten een film van het geval te maken. M'n tentje kreeg een plaatsje op bijna drie meter van het nest en als mijn twee vrienden mij wegbrengen en zich daarna eenige tientallen meters verwijderd hebben, zie ik de kleine bonte strandlooper al weer terugkeeren en na eenige minuten sluipend door de hooge, bloeiende carex op het nest plaats nemen. Daarbij liet de vogel een heel mooi en zangerig trillertje hooren. Telkens ging de strandlooper weer verzitten, draaide zich om en om, maar slechts één keer kon ik een stukje film opnemen, waarbij ook de zwarte buik goed zichtbaar was. Voorloopig had ik echter voldoende opgenomen en morgen, misschien pas overmorgen, zouden wij dit merkwaardige en zeldzame broedgeval met jongen kunnen filmen.

Een half uur daarna waren de spullen weer ingepakt en daarna zetten wij de tocht langs den zeedijk voort. En wel in de allerbeste stemming, want wij waren overtuigd, dat wij met het vinden van dit kleine bonte strandloopersnest wel heel fortuinlijk waren geweest. Een meter meer naar links of rechts bij het terugkeeren en wij hadden dit nest misgelopen en nimmer ontdekt. Nu was dat vinden op zich zelf al een bof, maar dat wij dit nu juist moesten ontdekken op het tijdstip, dat de jongen op het punt stonden het ei te verlaten, was wel het toppunt. En wij waren nog maar aan het begin van onzen tocht! Het hoofddoel was de Makkummerwaard en dan speciaal de Kooiwaard, een eerste rangs waterwildreservaat, dat beheerd wordt door „It Fryske Gea”, maar tevens ook een prachtig broedoord voor verschillende waad- en weidevogels, sterns en kapmeeuwen. Een broedterrein, dat nog elk jaar in belangrikheid wint en dat nog ongelooflijk veel moois voor de nabije toekomst belooft.

De Makkummerwaard strekt zich langs de kust uit en dan zoowel ten Noorden als ten Zuiden van de vaargeul, welke het IJselmeer met het haventje van Makkum verbindt. Een strook van duizend meter breedte aan weerszijden van dit kanaal behoort aan de gemeente Wonseradeel en wordt in feite behandeld als een natuurmonument. Onder den druk der tijden heeft men dit jaar pogingen in het werk gesteld een klein gedeelte in cultuur te brengen, er werden proefveldjes aangelegd met biet en vlas, doch de resultaten zijn gelukkig bedroevend. Aan de zuidzijde van de vaargeul loopt de z.g.n. Badweg, die naar een ideale zwemgelegenheid voert aan het einde van het kanaal, de Zandkop geheeten en hiervan wordt een druk gebruik

gemaakt. De gemeente geeft voor dit gebied aan bonafide natuurliefhebbers kaarten uit, die toegang verleen tot het gemeentegebied van de waard, de Rijksveldwachter (of is het een Marechaussee?), onze vriend Scheepvaart, zelf een enthousiast liefhebber en bewonderaar en een uitstekend vogelkenner, houdt er regelmatig toezicht, de bewoners van Makkum weten dit oord en zijn vogels op prijs te stellen en in de avonden kan men vaak families tegen komen, die een wandelingetje over de waard maken en dan speciaal aandacht schenken aan de vele vogels, welke hier toeven. Iedereen is op de hoogte en beseft de belangrijkheid van dit terrein en kan de schoonheid ervan waardeeren en zoo heeft men hier eigenlijk een idealen toestand gekregen.

Foto Jan P. Strijbos.

Fig. 2. Makkummerwaard, Juni 1941.

Zelfs de redactie van de vergunningkaart is ook al sympathiek, want aan het einde wordt den vergunninghouder de goede zorg voor het gebied en zijn bewoners nog eens op het hart gedrukt onder de volgende bewoordingen:

„Het natuurleven van de „Waard” vindt in den houder dezer vergunning een vriend en beschermer, die voor verstoring, ook door anderen, waakt”.

Dit had ook het bestuur van onze Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten zoo kunnen opstellen. Moge dit voorbeeld van de gemeente Wonseradeel tot navolging dienen. Het getuigt van een juiste instelling ten opzichte van de natuur en dat stemt verheugend en hoopvol.

Ten zuiden van de duizendmetergrens begint de Kooiwaard, het waterwild-reservaat van „It Fryske Gea” en dit terrein mogen wij alleen betreden, als wij lid

zijn van deze provinciale vereeniging tot behoud van natuurmonumenten. De zuidgrens van de Kooiwaard ligt ongeveer ter hoogte van Gaast en beslaat in totaal ongeveer 65 hectare water en land. Het overgrootste deel is water, ondiep en voedselrijk water en daar huizen nu zomer en winter groote aantallen waad- en slikvogels, allerlei eenden en ganzen en zwanen, vooral is dat natuurlijk het geval in de beide trektijden en in het winterhalfjaar. Vlak voor de kust, zoo halverwege tusschen Piaam en Gaast ligt nog een klein stukje waard, door de bevolking meestal „Het Kleine Plaatje” genoemd en daar huisde dit jaar een groote kolonie kapmeeuwen. Later in den broedtijd verhuisden deze meeuwen naar het noordelijke gedeelte van de Kooiwaard en toen wij daar even na midden Juni eens poolshoogte konden nemen, bevatten alle nesten eieren, terwijl in enkele reeds de eerste jongen uit de eischaal rolden. Dit gedeelte van de waard heeft in hoofdzaak een ijle begroeiing van *Phragmites*, *Scirpus Tabernaemontani* en *S. maritimus* en *Carex*-soorten, het meest zuidelijke gedeelte is echter bijna geheel in beslag genomen door vrij hoge *Phragmites*. Op de kale strandjes van de zuidpunt bleken ons verschillende paren kluten te nestelen.¹⁾

De kolonie kapmeeuwen schatten wij naar partiële tellingen op ongeveer duizend broedparen sterk. Overal er tusschen nestelden ook tal van vischdiefjes; trouwens deze soort vinden wij over het geheele gebied verspreid. Hierdoor was het vrijwel onmogelijk het aantal te schatten; stellig broedden er meerdere honderden paren. Opvallend groot was ook het aantal kempennetjes, welke hier nestelden; de mannetjes zagen wij nog in troepjes op de verschillende stoeiplaatsen bij de kreek tusschen het paalscherm en de waard en elders, maar de vechtdrift was toch al danig aan het tanen en in de laatste dagen van ons verblijf (eind Juni) was het gedaan met de zonderlinge vertooningen.

Juist even ten noorden van de grens van het bezit van „It Fryske Gea”, dus op de waard van de gemeente, troffen wij een aardige kolonie dwergsterns aan van eenige tientallen paren. Zij hadden hier haar nestjes op het meest kale gedeelte, op de open zand- en schelpplekjes en daar vonden wij ook steeds weer de strandplevieren. Het aantal bontbekplevieren, welke hier broedden, was echter niet groot. Talrijker zagen

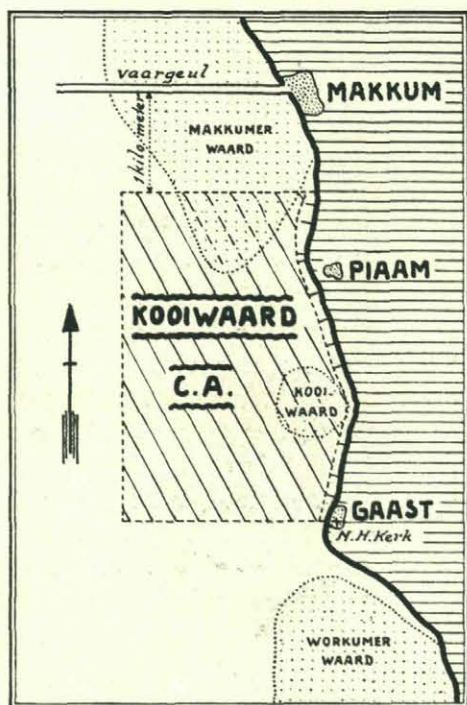

Fig. 3.

1) Op „het Kleine Plaatje” zelf nestelden ongeveer twintig paren kluten, die half Juni allemaal reeds jongen bleken te hebben.

wij ze in de nabijheid van den Zandkop en uit de gedragingen der vogels kregen wij ook zekerheid, dat ze daar nog nestelden of reeds jongen hadden. De vele grutto's, tureluurs en kieviten, welke er in Mei en begin Juni broedden, hadden meerendeels al jongen en deze zochten nu allemaal de zuidpunt op, waar zij zich uitmuntend konden schuilhouden in de rietbegroeiing. Daar zagen wij dan ook bijna dagelijks een bruine kiekendief schuimen en meerdere malen met prooi weer verdwijnen in

Foto Jan P. Strijbos.

Fig. 4. Kemphen zet zich op het nest. Kooiwaard, Juni 1941.

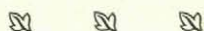
het aantal kieviten was zeer groot geweest en daar het weer ondanks het late voorjaar in Mei goed was geweest en de waard verschoond was gebleven van stormvloeden, waren vrijwel alle broedsels tot hun recht gekomen. Zelfs in de laatste decade van Juni vonden wij nog meerdere nesten van grutto en enkele van tureluur. Het aantal scholeksters was echter gering. Wij konden slechts drie nesten vinden en deze bevatten alle slechts twee eieren. Waarschijnlijk dus vervolglegels. Ook het aantal klutennesten was niet zoo groot meer als eenige jaren terug, toen het terrein nog niet zoo in beslag was

de richting van het „Kleine Plaatje”. Op een morgen ging ik daar eens een onderzoek instellen, waadde door de breede strook ondiep water en zocht het „Plaatje” grondig af, maar mocht geen nest van de bruine kiekendief vinden; wel ontdekte ik er verschillende uitgeloopen eendennesten en zag ik er tal van kluten met jongen rond-scharrelen, tevens vond ik er het kadaver van een wilde zwaan, die er zeker in den winter van 1940-1941 gesneuveld was.

Hoe verrassend groot het aantal grutto's wel was, dat hier dit voorjaar jongen groot bracht, blijkt uit de mededeelingen van den Rijksveldwachter en Jan Bergsma, die hier dagelijks het terrein bezochten en op een zeer klein gedeelte meer dan 200 gruttoeieren telden; een bevolkingsdichtheid, die alleen maar bereikt wordt op de klassieke broedterreinen van Texel en dan nog in de beste jaren. Ook

genomen door den plantengroei, welke elk jaar belangrijker wordt en waardoor dus de aantrekkelijkheid van het gebied voor de kluten afneemt. Zooals wij bij de verovering van een terrein door planten verschillende fasen kunnen onderscheiden en steeds zien hoe bepaalde planten steeds weer tot de pioniers behooren, zoo zijn er ook altijd weer bij dergelijke terreinen bepaalde vogelsoorten welke zich het eerst gaan installeren en dus tot de voortrekkers gerekend mogen worden. Dat zijn dan kluut, dwergstern, vischdief, soms ook bontbek- en strandplevier, scholekster en kleine plevier. Zoo werden in Juni van 1941, dus even nadat met de bemaling van den Noord-Oostpolder een aanvang gemaakt was en breede strooken pas gewonnen land droog kwamen al direct tusschen Kuinre en Lemmer nesten van kluut, kleine plevier en scholekster gevonden. Dat zelfde proces hebben wij ook kunnen volgen in de Wieringermeer. De waardgronden van de Friesche Zuid-Westkust, oorspronkelijk onbegroeide slikken en zandplaten, hebben het eerste stadium al weer achter den rug. De samenstelling van de plantengezelschappen, aanvankelijk bestaande uit slechts enkele hoofdfiguren, wordt elk jaar soortenrijker, de bedekkingsgraad belangrijker en intensiever en op den duur zal de bodem vrijwel volkomen door planten in bezit genomen worden; de kale, onbegroeide deelen, de schelprijke vlakten worden elk jaar ingeperkt en kleiner. Hier en daar blijven echter onbegroeide plaatsen bestaan en hier krijgen de planten om de een of andere onnaspeurlijke reden geen vasten voet. Dat zien wij ook in verschillende polders van Texel, waar nog steeds kale, slibbige vlakten en zavelige slikplekjes te vinden zijn, nog even maagdelijk, als driehonderd jaar geleden, toen deze gronden aan de zee ontworsteld werden. Op de Makkummerwaard zijn het voornamelijk de iets hoger liggende schelprijke gedeelten, welke thans nog onbegroeid zijn. Waarschijnlijk zijn dit de resten van een ouden strandwal van grof zand, vermengd met veel schelpgruis en schelpen.

JAN P. STRIJBOS.

OVER DE „TAAL” DER DIEREN.

II (vervolg)

Een nog andere kategorie van signalen, een die ons mensen minder „ligt”, is die van de geursignalen. Ook hierover valt in onze onmiddellijke omgeving wel het een en ander waar te nemen. De onplezierige gewoonte, die onze honden hebben, om op bepaalde straathoecken alsmaar plasjes te doen, berust op een ingewortelde behoefte der mannetjes, zich tegenover hun soortgenoten te doen gelden. In hun eigen territorium merken zij op deze wijze bepaalde stenen of bomen met hun individuele geur, en voor vreemde mannetjes is de waarneming van die geur een prikkel, hetzij om er zijn eigen „geurvlag” ook te planten (namelijk wanneer ook hij aanspraken op dit gebied maakt) of om deze plaatsen te mijden. Zoals vogels door bekoorlijke zang hun gebieden kenbaar maken, zo doen honden dit op hun manier.